

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.091

Н. М. ПЕТРОВА

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК КЛЮЧОВА КАТЕГОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

З'ясовано сутність поняття «інноваційна діяльність» у контексті педагогічної інноватики. Охарактеризовано головні засади й етапи функціонування інноваційних процесів. На основі аналізу наукової літератури розкрито завдання педагогічної інноватики, вказано критерії інноваційної діяльності і принципи управління інноваційними процесами, а також закони, яким ці процеси підпорядковуються. Обґрунтовано, що інноваційна діяльність забезпечує успішний розвиток і поширення інноваційних трансформацій в освітній галузі, сприяє формуванню у майбутніх педагогів нових способів дії, інноваційного мислення і культури.

Ключові слова: педагогічна інновація, педагогічна інноватика, інноваційна діяльність, інноваційний процес.

Н. М. ПЕТРОВА

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ КАК КЛЮЧЕВАЯ КАТЕГОРИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИННОВАТИКИ

Определена сущность понятия «инновационная деятельность» в контексте педагогической инноватики. Охарактеризованы основы и этапы функционирования инновационных процессов. С учетом анализа научной литературы раскрыты задачи педагогической инноватики, указаны критерии инновационной деятельности и принципы управления инновационными процессами, а также законы, которым эти процессы подчиняются. Обосновано, что инновационная деятельность обеспечивает развитие и распространение инновационных трансформаций в сфере образования, а также способствует формированию у будущих педагогов новых способов действий, инновационного мышления и культуры.

Ключевые слова: педагогическая инновация, педагогическая инноватика, инновационная деятельность, инновационный процесс.

N. M. PETROVA

TEACHER'S INNOVATIVE ACTIVITY AS A KEY CATEGORY OF PEDAGOGICAL INNOVATION

This article presents a research of the essence of the term “innovative activity” in the context of pedagogical innovation, and the characteristics of principles and stages of running the innovative processes. On the grounds of scientific literature analysis, there have been clarified the objectives of pedagogical innovation, the criteria of an innovative activity, principles of management of innovative processes, and the laws, that these processes are subjects to. There has been substantiated the fact, that innovative activity provides successful development of implementation of innovative transformation in the sphere of education, enfavors the intending teachers' formation of new ways of acting, innovative thinking and culture.

Keywords: pedagogical innovation, innovative activity, innovative process.

Цивілізаційний розвиток певною мірою залежить від усвідомлення інновацій як важливого фактора вирішення різноманітних матеріальних та духовних проблем суспільства. Поширення інновацій означає їх сприйняття індивідуальною та суспільною свідомістю, зародження прогресивних та значимих ідей, що виявляється у зміні засобів техніки, інформаційних

технологій, управлінських стратегій, дидактичних систем, у нових типах поведінки, стилях мислення, способах дій тощо.

З розвитком інноваційності та пріоритетним використанням сучасних технологій міняється конфігурація освіти. Інновація є тим механізмом, який забезпечує перебудову всіх освітніх систем, підсистем, моделей, сприяє пошуку нових підходів до вирішення проблем освітньої галузі, не лише оновлює, а й трансформує нові знання у технології, методології освітнього процесу, адекватні сучасним соціокультурним вимогам.

Основоположниками вихідних теорій інноватики були В. Зомбарт, В. Метчерліх, Й. Шумпетер, які застосували цю проблематику у контексті соціально-економічних і технологічних процесів. Оскільки поняття «інновація» набуло широкого значення у педагогічних дослідженнях, з'явилася особлива наука – педагогічна інноватика (виникла в кінці ХХ ст.), що перебуває на стику загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології, теорії управління, економіки тощо.

Проблеми педагогічної інноватики досліджували К. Ангеловські, І. Дичківська, М. Кларін, С. Лазарєв, Б. Мартіросян, В. Паламарчук, І. Підласий, Л. Подимова, В. Полонський, С. Поляков, М. Поташник, В. Самохін, В. Сластьонін, В. Слободчиков, А. Хуторський, В. Чернилевський, В. Чорноліс, Н. Юсуфбекова та інші вчені.

У контексті інноватики вагомим значення набуває інноваційна діяльність, яка не лише забезпечує процес інноваційних змін, внесення нових елементів у традиційну систему освітньої практики, і є важливою характеристикою професійної діяльності кожного сучасного педагога.

Мета статті – з'ясувати сутність інноваційної діяльності як важливої категорії педагогічної інноватики.

Аналіз наукової літератури [4; 5; 7; 10; 11; 12] свідчить, що педагогічна інноватика – це наука, яка вивчає походження, закономірності виникнення та розвиток педагогічних інновацій у сфері освіти, а також забезпечує взаємозв'язок педагогічних традицій з проектуванням майбутнього.

Педагогічну інновацію В. Делія розуміє як нове знання, що відображає суттєву сторону синергетичних процесів в освіті та системно впливає на базові компоненти педагогіки, радикально перетворюючи їх на майбутній зміст: парадигму, концепцію, теорію, систему, технології тощо. На думку автора, основними характеристиками інноваційної педагогіки є відкритість, діалог, співпраця, прогнозування майбутнього, варіативність та індивідуалізація освіти [2, с. 29-30].

І. Підласий наголошує, що педагогічні інновації – це нерозривна єдність ідей, процесів, засобів і результатів якісного вдосконалення педагогічної системи [6, с. 403].

С. Поляков вважає інновації педагогічними, якщо вони гуманістичні за змістом, суб'єктні стосовно позиції учасників інноваційної діяльності і спрямовані на розвивальні зміни у взаємовідносинах між ними [7, с. 30].

В. Самохін і В. Чорноліс стверджують, що педагогічні інновації – це комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для формування у того, хто навчається, інноваційного мислення та інноваційної культури [8, с. 8].

Отже, в сучасних умовах модернізації освіти педагогічна інноватика та її методологічний апарат є дієвим засобом аналізу, обґрунтування і проектування освітніх трансформацій. Так, на думку А. Хуторського, методологія педагогічної інноватики – це система знань і діяльностей, що належать до передумов і структури вчення про створення, освоєння і застосування педагогічних нововведень [10; 11].

Об'єктом педагогічної інноватики є процес виникнення, розвитку та освоєння інновацій в освіті, а предметом – система відносин, які виникають в інноваційній освітній діяльності і спрямовані на особистісне становлення суб'єктів освіти [11, с. 14-15].

В. Лазарєв і Б. Мартіросян вважають, що основними завданнями педагогічної інноватики є: 1) побудова теоретичних описів, створення засобів підвищення ефективності та технологій аналізу і вдосконалення інноваційної діяльності; 2) вивчення і вдосконалення інноваційної діяльності щодо створення, поширення і освоєння новизни в освітніх системах. Саме ці ознаки, на думку науковців, структурують предмет педагогічної інноватики [5, с. 20].

Ключовим поняттям педагогічної інноватики є поняття «інноваційна діяльність». Аналіз

наукової літератури свідчить, що інноваційна діяльність – це:

– метадіяльність, спрямована на перетворення комплексу особистісних характеристик суб'єкта, яка забезпечує не лише адаптацію до швидкозмінної соціальної та професійної реальності, й можливість впливу на неї [4, с. 24].

– цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності на основі створення, поширення та освоєння нових освітніх систем чи окремих компонентів [5, с. 16].

– діяльність, що забезпечує перетворення ідей у нововведення, а також формує систему управління цим процесом; основними функціями інноваційної діяльності є зміна компонентів педагогічного процесу: цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи управління тощо [10].

Отже, інноваційна діяльність – це системне поняття, яке передбачає комплекс заходів, необхідних для забезпечення інноваційних процесів на певному рівні освіти. Вона передбачає позитивні перетворення освітньої системи і спрямована на розвиток педагога як творчої особистості, переключення його з репродуктивної діяльності на самостійний пошук професійних рішень, становлення його як розробника й автора інноваційних методів, методик, технологій. Інноваційна діяльність педагога пов'язана із самовизначенням, становленням професійної позиції, саморозвитком, самореалізацією та самовдосконаленням.

В. Слободчиков виокремлює такі критерії інноваційної діяльності:

- інноваційну діяльність необхідно вивчати в контексті певної соціальної практики;
- інноваційна діяльність повинна бути спрямована на вирішення комплексних проблем, які виникають у результаті невідповідності традиційних норм щодо нових соціальних очікувань;
- діяльність стає інноваційною тоді, коли передбачає фіксацію інноваційного досвіду, його культурне оформлення і механізми трансляції;
- інноваційній діяльності має бути властивий вектор «інституціоналізації»: організаційно-управлінське оформлення нововведень та їх нормативне закріплення у практику, що змінюється [9, с. 7].

Для здійснення інноваційної діяльності в освітній галузі важливо усвідомлювати та осмислювати закони перебігу інноваційних процесів.

Н. Юсуфбекова вважає, що інноваційні процеси підпорядковуються таким законам:

– закон незворотної дестабілізації інноваційного педагогічного середовища полягає в тому, що інноваційний процес вносить у педагогічне середовище незворотні деструктивні зміни; це призводить до руйнації існуючої цілісної системи та потребує певного часу для створення нової на основі нових елементів або асиміляції старої системи;

– закон обов'язкової реалізації інноваційного процесу передбачає стихійну або свідому реалізацію будь-якого інноваційного процесу, основою якого є педагогічне відкриття;

– закон стереотипізації педагогічних інновацій полягає в тому, що будь-яка інновація, котра реалізується в інноваційному процесі, має тенденцію до поступової трансформації та набуття статусу стереотипної; в цьому значенні вона приречена на рутинізацію (перетворення в системі освіти на стереотип – бар'єр на шляху реалізації інших нововведень);

– закон циклічного повторення педагогічних інновацій передбачає повторне відродження інновацій в нових умовах.

Вказані закони є суттєвими для розуміння суперечностей і динаміки розвитку інноваційних процесів в системі освіти, для конкретизації принципів управління інноваційними процесами. Такими принципами є:

принцип керованої інноваційної зміни стану системи освіти – зорієнтовує на необхідність свідомої діяльності, яка забезпечує перехід з одного стану системи освіти в інший;

принцип переходу від стихійних механізмів протікання інноваційних процесів до свідомо керованих – передбачає вивчення та розробку ефективних механізмів свідомого управління інноваційними змінами;

принцип інформаційного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення реалізації інноваційних процесів в освіті – передбачає врахування вищезазначених аспектів щодо забезпечення інноваційних процесів на трьох основних етапах їх реалізації;

принцип прогнозованості зворотних чи незворотних структурних змін в інноваційному педагогічному середовищі – зорієнтований на унеможливлення стихійних, непередбачуваних

змін, що можуть перешкоджати реалізації інноваційних процесів, через прогнозування результатів впровадження елементів педагогічної новизни в інноваційне середовище;

□ принцип посилення стійкості інноваційних процесів – полягає у посиленні здатності інноваційних процесів до самозахисту та самоадаптації;

□ принцип прискорення розвитку інноваційних процесів в освіті – є закономірністю соціально-педагогічного розвитку суспільства, характеризує ефективність організації та механізми реалізації інноваційних процесів.

На думку Н. Юсуфбекової, ці принципи є найбільш значущими для вирішення проблем управління інноваційними процесами, хоч їх кількість і зміст можуть змінюватися [11, с. 11–15].

Особливістю інноваційних процесів є їх циклічний характер, що виявляється в структурі етапів, які проходить нововведення. Названі закони та принципи зумовлюють етапи функціонування інноваційних процесів або стадії життєвого циклу новизни. С. Поляков називає три основні стадії:

- зародження, становлення (результат процесу – факт інновацій);
- дифузія (поширення від новацій до нововведень);
- рутинізація (перетворення нововведення у традицію) [7, с. 22–23].

Оскільки інноваційна діяльність є діяльністю, зорієнтованою на створення нового освітнього простору на основі використання інноваційних освітніх технологій і формування інноваційного науково-освітнього середовища, важливо модернізувати професійну підготовку майбутніх фахівців освітньої галузі, які будуть реалізовувати інноваційні процеси в навчально-виховному середовищі. Отже, важливо, щоб професійна підготовка педагогічних фахівців до інноваційної діяльності здійснювалась за допомогою інноваційних технологій.

Інноваційні освітні технології – це технології активного навчання, які відрізняються від традиційних активізацією поведінки та мислення, високим ступенем включеності у навчальний процес, обов'язковою взаємодією студентів між собою та викладачем, підвищеною мотивацією, емоційністю та творчим характером занять, особливою спрямованістю на засвоєння матеріалу у стислі терміни [3, с. 22].

Найактуальнішими інноваційними технологіями навчання є такі: інформаційні, модульно-рейтингові, ігрові, проектні, тренінгові, технологія проблемного навчання, технологія розвитку творчості тощо.

Завдяки інтеграції інформаційних технологій з педагогічним простором виникає можливість побудови на цій основі інноваційної педагогічної системи. Адже те, що сьогодні може стати інновацією і потенціалом, завтра стане втраченою можливістю. Однак підвищення ефективності, активізації чи оптимізації педагогічного процесу на основі інформаційно-комунікаційних технологій залежить не від їх технологічних характеристик, а від того, як вони використовуються організаційно, які методичні завдання вирішують [1, с. 422].

Щоб максимально наблизити педагогічний процес до досягнень сучасної науки, вчитель повинен використовувати сучасні інформаційні і педагогічні технології в предметному навчанні, формувати уміння і навички самостійного проектування, моделювання та конструювання з урахуванням поставлених педагогічних цілей та завдань.

Інформаційні технології не можуть замінити педагога, учителя, викладача. Так, вони є лише засобом і жодна з них не здатна вирішити проблеми освітньої галузі, забезпечити належний особистісний та інтелектуальний розвиток, якщо не розроблено педагогічні стратегії, які супроводжують та змістовно визначають їх застосування. Для цього потрібен педагог, котрий здатен системно мислити, керувати процесом оволодіння учнями новими когнітивними інструментами, визначати потенціал інноваційних технологій та використовувати їх для трансформації навчально-пізнавального процесу.

Отже, інноваційна діяльність, як ключова категорія педагогічної інноватики та найскладніший вид діяльності, забезпечує успішний розвиток і поширення інноваційних трансформацій в освітній галузі, сприяє формуванню у майбутніх педагогів нових способів дій, інноваційного мислення, інноваційної культури, генеруючи особистість фахівця зорієнтованого у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атанов Г. А. Обучение и искусственный интеллект, или Основы современной дидактики высшей

- школы / Г. А. Атанов, И. Н. Пустынникова. – Донецк: Изд-во ДООУ, 2002. – 504 с.
2. Делия В. П. Инновационная образовательная среда гуманитарного вуза / В. П. Делия // Актуальные проблемы педагогической инноватики: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 22–23 апр. 2009 г.); под ред. В. П. Делия. – Балашиха, ИСЭПиМ, 2009. – С. 13–67.
  3. Дунченко Н. И. Инновационные подходы к формированию образовательной программы / Н. И. Дунченко, Л. В. Калинина, А. В. Ионов // Компетентность. – 2009. – № 5 – С. 17–22.
  4. Карпова Ю. А. Введение в социологию инноватики: учеб. пособие для студ. вузов / Ю. А. Карпова. – СПб.: Питер, 2004. – 192 с.
  5. Лазарев В. С. Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия / В. С. Лазарев, Б. П. Мартиросян // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 11–21.
  6. Подласый И. П. Педагогика: в 3 кн. Кн. 1: Общие основы / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2007. – 527 с.
  7. Поляков С. Д. Педагогическая инноватика: от идеи до практики / С. Д. Поляков. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2007. – 176 с.
  8. Самохин В. Ф. Педагогические инновации в системе профессионального образования: цели и сущность / В. Ф. Самохин, Чернолес В. П. // Инновации в образовании. – 2006. – № 6. – С. 4–9.
  9. Слободчиков В. И. Проблемы становления и развития инновационного образования // Инновации в образовании. – 2003. – № 2. – С. 4–18.
  10. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика - рычаг образования [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. - Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-19.htm>.
  11. Хуторской А. В. Педагогическая инновация: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / А. В. Хуторской. – М.: Академия, 2008. – 256 с.
  12. Юсуфбекова Н. Р. Педагогическая инноватика: возникновение и становление / Н. Р. Юсуфбекова // Вестник Московского городского педагогического университета. Сер.: Педагогика и психология. – 2010. – № 4 (14) – С. 8–17.